

İçindekiler

Giriş	1
I. Yerleşim Sistemleri	
Burçin ERDOĞU	
<i>Türkiye Arkeolojisi'nde Yerleşim Sistemleri: Sorun ve Yöntemler</i>	5
Fulya DEDEOĞLU	
<i>Yukarı Menderes Havzası Bölgesel Yerleşim Analizi: Erken Tunç Çağı'nda Sosyo-Ekonomik Örgütlenmedeki Değişim ve Dönüşüm Süreçleri</i>	19
Nejat YÜCEL – Burçin ERDOĞU	
<i>İç Anadolu Bölgesi Tuz Gölü Çevresi'nde Sit Alanları Dışında Saptanan Buluntuların Yorumlanması ve Tarihöncesi Dönemlerde Arazi Kullanımı</i>	43
Elif KOPARAL	
<i>Grek Polisi İmgesi ve Değişen Gerçekler: Klazomenai Örneği</i>	57
Belgin AKSOY	
<i>İznik/Yenişehir Havzalarında Yerleşim Dağılımları: Küçük Ölçekli Gözlemler ve Büyük Ölçekli Yorumlar</i>	81
Ahmet GÖRMÜŞ	
<i>Yüzey Araştırmaları Işığında Yukarı Kızılırmak Havzası Yerleşim Dokusu</i>	91
II. Mekân Analizleri	
Özlem ÇEVİK	
<i>Türkiye Arkeolojisi'nde Mekân Analizi: Sorun ve Yöntemler</i>	109
Güneş DURU – Mihriban ÖZBAŞARAN	
<i>Mekân, Bağlam ve Arkeolog</i>	123
Nurcan KAYACAN	
<i>Aşıklı Obsidyen İşçiliği ve Yerleşme Analizi</i>	137

Çiler ALTINBİLEK-ALGÜL

Aşıklı Höyük'te Değişen Kazı Metodolojisinin Mekân Analizleri Üzerindeki Sonuçları 145

Rana ÖZBAL

Hane Arkeolojisinde Haneyi Tanımlamanın Zorlukları 157

Eşref ABAY

Kazı Verileri Işığında Arkeolojik Mekân Analizleri, Beycesultan Örneği 175

Çiğdem ATAKUMAN

Neolitik Süreci Yeniden Tanımlamak:

Güneydoğu Anadolu Neolitiği'nde Mekân Kurgusu ve Sosyal İlişkiler 191

Adnan BAYSAL

Bir Fenomen Olarak Neolitik 217

A. Tuba ÖKSE

Mekân ve İşlev Analizine Bir Örnek: Salat Tepe Tunç Çağı Yerleşimi 239

Yaşar Erkan ERSOY

Klazomenai'da Tunç Çağı'ndan Arkaik Dönem Sonuna Kadar Yerleşim Düzenleri ve Değişimleri:

Siyasi, Sosyal ve Çevresel Etkiler 257

Özlem ÇEVİK

İskân Düzeni ve Konut Döngüsüne İlişkin Etnografik Bir Model: Van-Ayanis Köyü 281

Bir Fenomen Olarak Neolitik

Adnan BAYSAL

Abstract

Neolithic research has been intensely focused on the domestication of plants and animals, and agricultural activities in general, for a long time. There have been several theoretical approaches such as diffusionism, core-area, culture-history and finally the Neolithic package and Neolithisation used to understand and follow the spread of agricultural activities as well as cultural progress. Major theoretical paradigms such as post-processualism have been highly influential in these approaches in recent years.

The Neolithic period has not, however, been situated with relation to its Paleolithic roots. The increased volume of studies on early sedentary communities and their hunter-gatherer origins highlights the degree to which these ages, divided by certain material cultural categories, are an artificial product of academic research. This article evaluates ways of looking at the Neolithic using phenomenology and approaches that have been taken to understanding the period as part of a long-term process.

Giriş

Bu çalışma Neolitik olarak tanımlanan dönemi ve karakteristiklerini Anadolu Arkeolojisi çerçevesinde ele alma eğiliminde olup, farklı perspektifler içerisinde Neolitiği, özellikle Anadolu Neolitiğini bir fenomen olarak değerlendirme denemesidir. Fenomen, (Grekçe phainómenon - görüldüğü gibi ve logos - bilgi, söz ve çalışma) Türkçe anlamıyla 'olay' veya felsefi tanımıyla 'görüngü' veya görüngü bilimi (fenomenoloji) olarak ifade edilmiştir.¹

Sosyal bilimlerde fenomenolojinin başarılı bir şekilde uygulanmaya başlaması 1970'lere kadar uzanmakla birlikte felsefi anlamda fenomenoloji E. Husserl (1859-1938) ve M. Merleau-Ponty (1908-1961) gibi güçlü filozofların düşün sistemlerinde zemin bulmaktadır (Husserl, 1965, Husserl, 1982, Husserl, 2006, Merleau-Ponty, 1962, Merleau-Ponty, 1973). Husserl'in fenomenoloji üzerine geliştirmiş olduğu felsefi/düşünsel yapının tamamen öznellik (subjectivity) üzerine kurulu olduğu dikkati çeker. Husserl'in üretmiş olduğu düşünsel sistemde öznellik

¹ Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük.

(subjectivity), yani bilinçli özne, kendisi dışında olan bir dış dünya ile ilişki halindedir ve bu ilişkinin sonucunda deneyimlerin kazanımını sağlar. Felsefi terminolojide özne-süje² (subject), ve nesne-obje³ (object) ilişkisinde, yani bilen ve bilinen, karşımıza çıkan sonuç bilgidir. Dolayısıyla, bilgi üretimi, sorgulayan bir varlığın araştıran bir bilincin varlığını ve aynı zamanda nesneler olarak var olan dış dünyanın varoluşunu zorunlu hale getirmektedir. Yirminci yüzyılın önemli düşün insanlarından biri olan Merleau-Ponty, dış dünya ve algılanması üzerine yoğunlaşırken aynı zamanda Heidegger'den de Husserl'dan olduğu kadar etkilenir. Heidegger ise Husserl'ın yaklaşımını varoluş (Dasein) açısından eleştirmiştir. Fenomonolojinin sosyal bilimlere A. Schutz (Schutz 1976) tarafından uygulamaya alındığı gözlenir. Arkeoloji literatüründe bir sistematige bağlı olarak kullanımı ise C. Tilley (Tilley 1997) tarafından olmuştur. Tilley, duyuş yoluyla geçmişin anlaşılması yoluna gidilebileceğine ve böylesi bir yöntemin geçmişi anlamak yolunda yararlı bir yöntem olacağını ileri sürer. Bununla birlikte, çalışmamız içinde bizim geçmişi duyuş yoluyla anlamaya çalışmamız yerine, arkeoloji literatüründe çok az konu edilmiş olan geçmişteki insan gruplarının kendilerini ve dünyayı nasıl anladığı ve gördüğü konusunun altı çizilecektir. Çünkü, geçmişte yaşamış olan insan gruplarının, kurgulamış oldukları sembolik dünyayı kanıt olarak aldığımızda, dış dünyayı algılamaları ve ilgili deneyimleri modern insanınkinden farklı olamayacağı gibi, korkuları ve hastalıklarıyla da (zihinsel ve psikolojik anlamda) benzerlik taşımaktadır. Bu, şu anlama gelmektedir, geçmişte de insan dış dünyayı anlama ve algılama işini varoluş kaygıları içinde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Böylesi bir durum, yaşamın koordinasyonu ve organizasyonu anlamında da önemli etkiler yaratmış olmalıdır.

Neolitik, terim olarak 'yeni-taş' (Neo-Lithic) anlamına gelmektedir. Türkçe'de 'Cıvalı Taş Devri' olarak da bilinen kronolojik dönemdir. Neolitik, insanların bitki ve hayvanları ilk kez evcilleştirerek tarım ve hayvancılık yaptığı ve taş aletlerden oluşan teknolojiyi kullandığı bir dönemi ifade etmektedir. Genel olarak kabul edildiği gibi, süreci karakterize eden tarım ve hayvancılık faaliyetleri, 'artı-ürün' sağlamak ve 'artı ürün'de zamana dönüşmektedir. Oysa tarım ve hayvancılık ile uğraşabilmek için, en azından tarımcılık için, önce yerleşik bir düzene geçmiş olmak gerekir. Dolayısıyla, yerleşim, yerleşiklik ve ilk yerleşim sürecine geçiş aşamaları da çalışmamız için merkezi bir hat olarak ele alınacaktır. Tarım ve hayvancılığa dayalı yaşam aşamasına gelmek uzun bir süreçtir. Bilinçli veya bilinçdışı da olsa, bir hazırlığı gerektirir. Böylesi bir sürecin başlıca koşullarından birisi de, belirttiğimiz gibi, yerleşik hayata geçmiş olmaktır. Yerleşik hayata geçiş ise, sosyal organizasyonun bu yönde tamamlanmış, sosyal yapının kurulmuş olduğu ve bir bütün olarak hareket edebilen topluluğu gerektirmektedir (Rosenberg 1999: 27). Grup üyeleri arasında doğabilecek, gruplar arası çatışmaları engelleyecek veya kontrol edecek kurum veya kurumsal işleyişi gerçekleştirecek yapının olması gerekir. Buna ek olarak, mimari anlamda 'ev'⁴ gibi yapıların kurulması ve bunları yapacak ustaların ve zanaatkarların grup üyeleri arasında bulunması gerekir veya hiç değilse gruplar arası ilişkilere bağlı olarak bir şekilde erişilebilir olmaları gereklidir. Bu noktada mimari kurarak yerleşik hayata geçişin aynı zamanda insanın kendi yaratmış olduğu kontekst içinde yaşamaya başlaması anlamına geldiğine işaret edebiliriz.

² T. Mengüşoğlu'na göre Latincenin 'subjectum' kelimesinden (bu kelimenin mastarı subicere'dir; bir şeye temel teşkil etmek, bir şeyi üstünde taşımaktır) gelir (Mengüşoğlu, 1983:50).

³ Yine T. Mengüşoğlu'nun açıklamasına göre Obje kelimesinde Latince 'objectum' teriminden (mastar hali 'objicere') gelmekte ve karşıda olmak anlamındadır (Mengüşoğlu, 1983:51).

⁴ Ev konsepti daha sonra detaylı olarak ele alınacaktır.

Ayrıca şunu sormadan geçmek mümkün değildir: İnsan kendi ürettiği yapay bir dünyada yaşamayı hazırlayarak neden yerleşik hayata geçti?

İnsanlık tarihinin ve insanın doğa içinde ve doğaya karşı gelişimiyle geçirmiş olduğu fiziki değişimler yanında sosyal, teknolojik ve kültürel değişimler de tamamen fenomenolojik bir olaylar dizgesidir. Bu olaylar dizgesi Üst Paleolitik'ten Epi-Paleolitik Dönem'e doğru daha bir komplike hal alarak Neolitik içlerine kadar uzanır ve giderek grift bir hal alır.

Nedense Neolitik araştırmaların genelinde 'tarım ve hayvancılık' ön plana çıkarılır ve yerleşik hayata geçiş, yerleşik olma, süreç ve koşulları ikinci plana itilir. Oysa, yerleşik düzene geçişi sağlayan tüm temel öğeleri bir araya getirenler tarımcı topluluklar değil, aksine, avcı-toplayıcı gruplardır. Avcı-toplayıcı grupların, ekonomileri ve sosyal organizasyonları 'Neolitik Dönem'e oranla daha az çalışılmıştır. Doğal olarak da anlaşılabilirliği konusunda veriler de aynı şekilde yavaş gelişmektedir. Çalışma içerisinde avcı-toplayıcı gruplar ele alınarak, öncelikli olarak bunları tanıtmaya ve buradan yola çıkarak Neolitik yapıyla karşılaştırmalı olarak analiz etme yoluna gidilecektir. Bundaki amaç da tarım ve hayvancılıkla uğraşan, kendi yaşam kontekstini inşa ederek içinde yaşamaya başlayan ana düşünceyi anlamak üzeredir. Çalışmada ana tema bu olmakla birlikte, Neolitik fenomeninin yaratılış öyküsü olarak arkeolojinin başlangıcına giderek günümüze doğru genel bir bakış sunmak, belki 'Neden' avcı-toplayıcı değil de, Neolitik üzerine odaklanıldığı konusuna kendiliğinden bir açıklama getirebilir. Daha sonra yerleşik hayata geçişte yaşanacak mekân sorununun çözülmesi ve çözüm aşamasında geçen süreci değerlendirmek üzere 'evcilleştirme' konusuna geri dönecektir. Böylece kendi kontekstini oluşturan insanın sürekli olarak yerleşik hayata geçişi ve sürekli olarak yaratmış olduğu suni kontekst içerisinde yaşıyor olmasının getirdiği kültürel izdüşümleri ve bunların gündelik yaşama etkileriyle yansımalarına da değinilecektir.

Arkeoloji

Arkeoloji biliminin teorik ve düşünsel anlamdaki gelişimi canlı dünya, toplum ve buluntulara kadar uzanan bir bulvardaki salınımlar arasında yer aldığı gözlenmiştir (Fig. 1). Gelişimi hala devam etmekte olan arkeoloji biliminin geçmişine kısaca göz attığımızda ise, karşımıza daha ilk günlerden formüle edilmiş olarak çıkar. Danimarkalı bir müzeci olan C. J. Thomsen, Kuzey Avrupa ülkelerine ait eski eserlerin daha iyi sınıflandırılması konusu üzerine olan kitap çalışmasını yaklaşık iki yüzyıl kadar önce yayınladı (Renfrew and Bahn 1994:23). Thomsen çalışmasında (Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed - 1836) genel olarak taş eserler üzerinde durmakta ve buna bağlı olarak da üç farklı teknolojik dönemin varlığını ileri sürmekteydi. Bunları sırasıyla 'Taş', 'Tunç' ve 'Demir' olarak tanımlamıştı. Thomsen'in hammaddeye dayalı bu mantıksal yaklaşımı taş kullanımını daha sonra metal, özellikle bronz ve sonrasında daha çok bilgi ve beceri isteyen demir ve çelik üretimi olmak üzere bir teknolojiye diğerine geçiş üzerine kuruludur. Thomsen'in bu yaklaşımı kısa zamanda kabul görerek, yaygınlaştı ve benzeri alanlarda çalışma yapan diğer bilim insanlarına da temel oluşturdu. Daha sonra Taş Çağı olarak tanımlanan zaman dilimi yine kendi içerisinde 'Eski Taş Çağı' (Paleolitik) ve 'Yeni Taş Çağı' (Neolitik) olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirildi. Thomsen'in teknolojik gelişimin taştan metale doğru oluşu üzerinde yürütmüş olduğu mantıksal yaklaşım belki de arkeoloji tarihinde ilk gelişim silsilesini ayırt eden süreçsel (processual) yaklaşımdı, fakat süreçsel arkeoloji literatüründe bunun üzerinde

nedense hiç durulmamıştır. Thomsen'in yaklaşımına yakın bir başka uygulama da, Sven Nilsson tarafından gerçekleştirilir (Skandinaviska Nordens Urinvarare 1838-43). Nilsson'un çalışması ekonomik temelli olmakla birlikte, insan topluluklarını temel almakta ve onları ekonomilerine göre avcılar, çoban veya göçerler, tarımcılar ve uygar toplumlar olarak sınıflamaktadır (Clark 1960). Nilsson prehistorik gelişim sürecini daha çok sosyal bir olgu olarak değerlendirir. Her iki yaklaşım da yankılarını farklı zaman dilimlerinde bulmuştur. Thomsen'in materyale dayalı ve teknoloji temelli yaklaşımı daha çabuk ve hızla artan izleyici grubu bulur ve arkeolojinin bu noktadan sonraki gelişimini de etkiler. Bu noktada, 'Nilsson'un yaklaşımı benimsenmiş olsaydı arkeoloji ve modern yaklaşımlar nasıl geliştirdi?' sorusunu sormadan geçmek de mümkün değildir.

Thomsen'den sonra J. Lubbock 1865 yılında yayınladığı çalışmasında (Prehistoric Times) taş hammaddesi kullanılarak yapılan aletler ve teknolojilerinin üzerine oturtulan Eski ve Yeni taş çağlarını genelleştirerek 'Prehistorya' olarak tanımlamayı uygun görmüştür. Her iki araştırmacının da yaklaşımı, Thomsen ve Lubbock, mantıksal bir kurgu içerisinden çıkarak gelişmiş olmakla birlikte, o dönemlerde giderek sayısı artan ve insan elinden çıkmış olan taş alet buluntularını anlamak, sınıflamak ve teknolojik açıdan değerlendirmeyi amaçlamaktaydı. Her ikisinin de yaklaşımlarında yaşamış oldukları dönemin ve endüstriyel anlamdaki hızlı gelişimin hiç şüphesiz etkisi büyüktür. Thomsen ve Lubbock öncülüğünde başlayan ve giderek yaygınlaşan ve ilgi uyandıran geçmişe ait eserlere teknoloji temelli yaklaşım, V. G. Childe'in ileri sürdüğü düşüncelerle daha çok ekonomik bir modele dönüşür. Ekonomik model anlayışı içinde de 'Neolitik' evcilleştirme sürecinin gerçekleştiği tarımın başladığı bir dönem olarak tanımlanır. Yani Neolitik, hammaddeye bağlı teknolojik bir süreç olmaktan çıkıp ekonomik bir sürece dönüştürülmüştür. Childe, düşünsel olarak Marksizm'den etkilenmekle birlikte evrim anlayışını da bir potada eriterek bir çeşit difüzyonist (yayılımcı) bir teoriye varır. Childe'in bu yaklaşımı içinde yer alan teorisinin özü uygarlığın Yakın Doğu'dan Avrupa'ya doğru gelişmiş olduğudur. Childe'in yaklaşımı günümüzde dahi en çok konuşulan ve tartışılan görüşler arasındadır. Childe'in düşünsel etkilerinin aradan geçen uzun zamana rağmen hala canlılığını yitirmeden arkeoloji dünyası içinde izleri görülmektedir. Bu anlayışa bağlı olarak da daha sonraları bu kültürel gelişimi ve Neolitik fenomeninin farklı bölgelerde ve farklı şekillerde görünmesi veya bir birliktelik içinde oluşunu açıklamak üzere 'Neolitikleşme' (Balkan-Atlı 1994, Watkins 2006) veya 'Neolitik Paketler' (Çilingiroğlu 2005, Özdoğan 1997, Özdoğan 2007, Özdoğan 2011) üzerine görüş ve teorilerin yer aldığı ve arkeoloji literatüründe uzun yankılar bırakan çalışmalar ortaya konulmuştur.

Childe, Neolitik dönem fenomenini (Fig. 2) kısaca şu şekilde özetler:

"İnsan ekonomisini tümünden değiştiren ilk devrim, insanı besin kaynağına başat kılmıştır. İnsan ekip biçmeye, bitki yetiştirmeye seçmesini bilerek yenilebilir ot, kök ve ağaçları geliştirmeye başlamıştır. Karşılığında besin, barınak ve bakım sağlayarak bazı hayvanları evcilleştirmeyi ve kendine bağlamayı başarmıştır" (Childe 1983: 73).

Childe, değişim sürecinin bir anda ortaya çıkmadığını, Neolitik dönem içerisinde karma ekonomilerin uygulandığını ve avcı-toplayıcı ekonomiden yavaş yavaş bu sürece geçildiği konusunun da altını çizer.

Örneğin teorik olarak Neolitik, bitkilerin evcilleştirilmesi veya hayvancılığın, avcılık, balıkçılık ve toplayıcılığa takviye olarak yapıldığı bir "karma ekonomi" ile başlamış olmalıdır. (Childe 1944: 9)

Belki arkeologlar daha o dönemde 'Neolitik Devrim'in göz kamaştıran 'ev'cilleştirme, tarımcılık, hayvancılık gibi temalarından kendilerini alıp Childe'in "karma ekonomi" görüşünü dikkate alarak sadece Neolitik değil öncesinde avcı-toplayıcı sistemi de tam olarak araştırmaya ve anlamaya yönelik çalışmalar geliştirseydi, bugün 'Neolitik' hakkında bildiklerimiz olasılıkla daha geniş bir bilgi dağarcığını oluştururdu.

Childe'dan günümüze kadar uzanan süreç içinde Avrupa ve Amerika'da arkeolojinin her ne kadar 1960'lı yıllara kadar pratiğe ve tasnife dayalı bir bilim olarak varlığını sürdürmekte olduğu düşünülse de, akıl yürütme, diyalektik, mantıksal pozitivizm genel olarak arkeoloji biliminin iskeletini kurmuştur. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse, teori her zaman arkeolojinin içinde yer almaktaydı. Sadece araştırma konuları, sorulan sorular, yaklaşımlar, bilimsel bilgi ve eldesinde⁵ kullanılabilecek metot ve teknolojilerle sınırlıydı.

Avrupa Arkeolojisi'nde ve Amerika'da 1960'lı yıllarda ortaya çıkan yeni hareketlenmeler, teorik platformda 'Yeni Arkeoloji' (New Archaeology) olarak L. Binford önderliğinde filizlenmeye başlarken aynı zamanda tekno-bilimsel anlamda da çığır açacak yeni araştırma modelleri olarak gelişmeye başladı. 1960'tan sonraki kırk yıl içinde teorik arkeoloji çerçevesi içinde yoğun çalışmalar olduğu, birçok yeni fikrin geliştirildiği ve uluslararası platformlarda yoğun olarak teorik formasyonun tartışılmaya başlandığı dikkati çekmektedir. Bu platformlar sayesinde arkeolojinin sürekli gelişerek, şekil değiştiren bir dinamik oluşturduğu görülür. Kendi içine kapanık, elitist bir bilim dalı olmaktan çıkarak kendisini dahi sorgulayan ve aynı zamanda birçok bilim dalı ile güçlendirilmiş ilişkileriyle artık sadece geçmiş değil, günümüzü de araştırarak ve inceleyecek bir kapasiteye dönüşen arkeoloji, günümüz itibarıyla disiplinler arası çalışabilen ender bir bilim dalı ve düşünce sistemleri bütünlüğüne dönüşmüştür. Türkiye Arkeolojisi içerisinde de 1960'lı yıllardan itibaren bir hareketlenmenin varlığı dikkati çekmektedir. Özellikle 'Yeni Arkeoloji'nin etkileri Türkiye'deki genç arkeologların ilgisini çekecek kadar popüler durumdadır. Bununla birlikte disiplinler arası arkeolojik çalışmaların ve bilimsel yaklaşımların geliştirilmesi konusundaki çalışmaların daha ağır bastığı görülür. 1960'lı yıllarda Türkiye Arkeolojisi gelişirken, Çayönü Projesi, disiplinler arası ortak çalışmaya en iyi örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu proje dâhilinde çeşitli bilimsel analizlerin (örneğin taş aletlerde kan analizleri gibi) gündeme geldiği gözlenir. Bununla birlikte sadece Çayönü projesi değil, başka alanlarda da bilimsel analizlerin gerçekleştirilmeye başladığı görülmektedir. Prof. U. Esin tarafından Spektral Analiz yöntemlerinin metal çalışmalarına uygulanması da (Esin 1969), sadece Türkiye Arkeolojisi için değil, genelde arkeoloji için yeni araştırma alanlarının olduğu ve var olabileceğinin altını çizmiştir.

Arkeolojinin yaklaşık yüz elli yıllık serüveni içinde geldiği nokta son derece ilginçtir. Günümüzde bilimsel anlamda bitki ve insan genetiğini araştırmaktan izotop çalışmalarına kadar uzanan derinleştirilmiş bir profile sahip olan arkeoloji, bir yandan kendisini geliştirmeye uğraşırken diğer yandan da farklı amaçlara hizmet etmektedir. Avrupa'daki endüstriyel gelişmelerin önünü açtığı arkeoloji, ilk dönemlerinde ayakları üzerinde durmayı öğrenir ve daha sonra bir süre romantizmle el ele geçirdiği dönemde elitist eski eser koleksiyoncularına hizmet verir. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren tekrar şekil değiştirmeye başlayarak, bu kez politik bir kimlik kazanmaya başlar. Yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar birçok ülke arkeolojinin bu yeni

⁵ ..elde.. terimi üretiminden tüketimine kadar olan süreçte ve sürecin tamamlanma aşamalarında veya bu aşamalardan sonrada ikinci, üçüncü birey veya grupların gerek doğrudan gerekse dolaylı yollardan ulaşımına açık, yada bir şekilde ulaşılabilirliği söz konusu olması anlamında kullanılmaktadır.

kimliğinden ve potansiyelinden faydalanmıştır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren tekrar artan bir grafik halinde arkeoloji yeni bir boyut kazanmaya başlar. Bu kez ekonomik bir karaktere sahiptir ve turizm dinamosu olarak ülke ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Arkeoloji artık gelmiş olduğu noktada bilimsel ve teorik yapısını olgunlaştırmış, geliştirmiş olduğu metotlar ile de artık geçmiş hakkında politik iklimlerde ülke birliklerini sağlayacak, soyağacı üretiminde kullanılacak bilgilerden çok daha fazlasını üretebilmektedir. Arkeoloji yüz elli yıllık bir geçmişi içinde politik, ekonomik, bilimsel, sanatsal ve entellektüel ortamlarda varlığını sürdürebileceğini göstermiştir. Bu, şu anlama gelmektedir: artık arkeoloji sadece toprak kazmak, eser katalogları yapmak ve müzelere eser kazandırmanın ötesinde, insan ve bilim ilişkisini zaman ve mekân bağlamında kontekstini disiplinler arası çalışmaları sayesinde araştıran bir bilim dalı haline gelmiştir. İşte bu yüzden, arkeoloji Neolitiğe geri dönerek başladığı işi tam olarak bitirmekle yükümlüdür.

Dağılım

İnsan çok uzun yıllar önce, yaklaşık 1-1.5 milyon yıl önce Afrika'dan çıkarak dünyanın dört bir yanına yayılmıştır (Özdoğan 1996: 20). Tüm korkuları ve donanımsızlığı ile yola çıkanların doğal olarak iki şeye ihtiyaç duydukları kesindir; bunlardan bir tanesi barınak/korunak ve bir diğeri de alet olarak kullanabilecekleri nesnelerdir. Bu geçen süre içinde insanlar (*Homo Erectus*) mağara gibi doğal oyuklarda ve kaya altı sığınaklarında kalarak, yiyeceklerini avlanarak ya da toplayarak temin etme yoluna gider. Bununla birlikte insanın Anadolu'daki kültürel tarihi varlığı, yaklaşık dört yüz bin yıl öncesine kadar geriye doğru takip edilebilmektedir (Arsebük 1996: 17). İstanbul'daki Yarımburgaz mağarasında Arsebük (Arsebük 1993, Arsebük 1996) tarafından yapılan arkeolojik incelemelerden mağaranın 12-15 kişilik bireylerden oluşan bir grup tarafından uzun süreler boyunca mevsimlik olarak kullanılmış olduğunu öğrenmekteyiz. Bunun gibi daha birçok mağara yerleşmesi de (Karain, Kanal, Merdivenli, Üç Ağızlı vb) bu türden insan iskânına örnek gösterilebilir. Pleistosen'den 10-12 bin yıl öncesine kadar bu tür mağara ve kaya altı sığınaklarından iskân ve korunak amaçlı faydalanan insan, geçirmiş olduğu ekonomik ve kültürel süreç içinde kendisini geliştirerek ilk kez açık alanlarda da kendine hafif malzemelerden de olsa barınak olarak kullanabileceği kulübeler yapmaya başlar. Mimari konusunda giderek uzmanlaşır ve kompleks yerleşim yerlerini oluşturmaya başlar. Buna rağmen doğal barınakları tamamen terk edemez, şu veya bu nedenle kullanmaya devam eder. Buna örnek olarak gösterebileceğimiz sit alanlarından bazıları yine Yarımburgaz mağarasının çeşitli amaçlarla (film çekmek dâhil) (Dinçer, Ozar vd. 2012) modern döneme kadar uzanan kullanım alanı bulması veya benzeri kaya altı sığınaklarıyla mağaraların uzun süreler kullanımda kalması ve daha sonrasında açık alanda kamp yeri gibi geçici yerleşimin kurulmasıdır. Mağaralardan açık alanlara çıkan insanların barınmak, korunmak gibi çeşitli amaçlar için gerekli alan ve mekân üretimini uzun evreli süreçler içinde mükemmele ulaştırdığını da, Göbekli Tepe ve Çatalhöyük gibi çeşitli yerleşim yerlerinden görmekteyiz.

'Ev' ve 'Evcilleştirme'

Ev ve evcilleştirme, Neolitik sürecin temel kavramlarından ikisidir ve bu iki kavrama açıklık getirmek üzere kısa ve öz olarak burada ele alınacak, fakat kavramların hangisinin daha önce ortaya çıktığı konusu tartışmalarına girilmeyecektir. İnsanların tarım yaparak ve hayvanları

evcilleştirerek yerleşik olarak yaşamaya başlamalarının yani 'Neolitik Devrim'in üzerinden binlerce yıl geçmiştir. Childe'in süreci Neolitik Devrim olarak tanımlaması anlaşılır olmakla birlikte, 'Neolitik Devrim' kalıcı bir şekilde arkeolojinin ve arkeolojik araştırmaların gündemini de belirlemiştir. İnsanın doğa ile mücadelesinde her zaman düşüncelerinin bir tarafında olan şeylerden birisi ve belki de en önemlisi güvenlidir. İnsan, güvenliğini sağlayabilmek ve hava koşullarına karşı kendini koruyabilmek amacıyla her zaman bir kaya altına, ağaç kovuğuna, mağaraya, villa-ya veya saraya ihtiyaç duyabilir. Avcı-toplayıcı yaşam modelinden tarımcı düzene geçişin bitki ve hayvanların evcilleştirilmesinin yanında en önemli unsurlardan bir diğeri de uzun ve kalıcı barınakların insan elinden çıkma bir ürün olmasının yanında bir düzen ve sistematığa bağlı olarak gerçekleştirilen mimaridir. Neolitik dönemi 'belirleyen' olarak hayvan ve bitkilerin evcilleştirilmesi işlemine verilen önem o kadar büyüktür ki, 'ev' veya 'yapı' olarak tanımlanan ve insanın sürekli olarak ihtiyaç duyduğu tek şeyi dahi gölgede bırakmıştır. Öte yandan evcilleştirme (domestication) teriminin kökenine baktığımızda Türkçe'sinde olduğu gibi İngilizce'sinde de (Latince kökenli) 'ev', 'domus' (Latince) veya 'domos' (Grekçe) köklerinden gelen bir kelimedir. Evcilleştirme fikrinin bu anlamda değerlendirildiği ve tartışıldığı çalışmaların sayısı arkeoloji literatüründe çok azdır (Hodder 1990, Wilson 1988). Hodder çalışmasını neredeyse "domus"⁶ ve "domestication" (evcilleştirme) terimlerini tekrar belirlemek üzerine kurmuştur (Hodder 1990: 44-46). Hodder 'domus' teriminin iyi belirlenemediğini vurgulayarak, zor ve bilimsel anlamlara gelebileceğini, dolayısıyla bu anlamların da kullanılmış olduğu kontekste göre değişebileceğini ifade eder (Hodder 1990: 44).

Yine aynı şekilde inşa edilmiş bir dünya olarak 'ev' kavramını sorgulayan T. Watkins (Watkins 1990, Watkins 1992, Watkins 2004) ısrarla materyal kültür içindeki anlamını sorgulamaktadır. Watkins'e göre, Neolitik Dönem aynı zamanda mimari bir patlamanın yaşandığı ortamdır ve dolayısıyla bilişsel (cognitive) bir aklın gelişimi sonucunda insanın sembolik bir dünya kurduğu ve bu sembolik formasyonunda 'ev' ile sembolize edildiği bir dünyadır. Buna ek olarak Rapoport (Pearson and Richards 1997: 2) çevrenin bilinçli olarak ve düşünülerek yaratıldığını belirtir ve Preziosi'de (Pearson and Richards 1997: 2) bu çevrenin düşünmek ve eylemlerimizi gerçekleştirmek için yaratıldığını vurgular.⁷

Hodder ve Watkins'in 'ev' ve 'evcilleştirme' konusuna getirmiş oldukları yaklaşım biraz daha farklı bir perspektifle ve anlamsal bütünlüğü içinde Wilson (1988) tarafından daha da öncesine götürülür. Wilson (Wilson 1988: 3-4), bilişsel bir aklın fakültelerinde tam bir bütünlük sağlanarak gelişmiş bir sembolik dünya kurabilmenin ilk aşamasında insanın kendini evcilleştirmesi zorunluluğunu görmektedir. Böylece kendi kendini evcilleştirmiş olan insan, üretmiş olduğu yapılarla bir kontekst oluşturarak sembolik bir dünya kurarken aynı zamanda bu konteksti, sosyal ilişkilerin üretilmesi ve geliştirilmesine yönelik de kullanmaya başlar. D. Kuban'ın işaret ettiği gibi mimari gelişim tarihine bakıldığında, ilk defa ortaya çıkan yapılardan günümüze kadar gelen süre içinde büyük bir farklılık ve gelişimin olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte Kuban, bu değişimde ortaya çıkan farklılıkları dil ile ilişkilendirme yoluna gider ve 'ev' olgusunu

⁶ Yaşam alanı olarak belirlenmiş mekân veya ev olarak tanımlanabildiği gibi bu mekânın çatısı altında kalan ve ilgili olan her şey (aktivitelerden eşyalara kadar) olarak da çevirilebilir.

⁷ Kaynak: M.P. Pearson ve C. Richards (1997), *Ordering the World: Perceptions of Architecture, Space and Time*. In *Architecture and Order* by M.P. Pearson and C. Richards (eds.) Routledge, London and New York, pp. 1-33. Rapoport ve Preziosi alıntıları adı geçen eserin 2 nolu sayfasındandır.

özellikle modern dönemler için ticari meta olarak değerlendirir (Kuban 1996:1). Sembolik anlamda ise Kuban, 'ev'i, özellikle kerpiçten yapılmış evleri, bir mezar analogisiyle öteki dünya arasında bir köprü olabileceğini düşündürür. Buna bağlı olarak, özellikle Neolitik Dönem'de Anadolu Arkeolojisi'nde sürekli olarak karşımıza çıkan evlerin içinde, tabanların altına sürekli olarak yapılan gömülerin belki sembolik anlamda bu açıdan da değer taşımakta olabileceğine de işaret eder.

Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda, özellikle kulübe gibi barınaklarda yaşayan avcı-toplayıcılara ait Yakın Doğu'daki veriler yaklaşık yirmi binyıl öncesi kadar geriye giderken (Maher vd. 2012) kalıcı anlamda üretilen ilk konutların da, belki kulübelerden esinlenerek, yuvarlak planlı olduğu ve daha sonra dörtgen planlı yapılara geçildiği anlaşılmaktadır. Bu yapıların inşasında taş, kerpiç, ahşap ve saz gibi malzemeleri farklı oranlarda kullandıkları ortaya çıkartılmıştır. Mimari anlamdaki gelişim üzerine genel olarak arkeologlar arasında da bir fikir birliği bulunmakla birlikte, uzun zamandan bu yana süregelen tartışmalar da bulunmaktadır (Anderson-Hunter 1977, Belfer-Cohen 1993, Flannery 1993, Kuijt 1997, Saidel 1993). Anadolu Arkeolojisi'nde yuvarlak planlı yapılar ve yuvarlak yapılardan dörtgen planlı yapılara geçişlerin izlenebildiği ender yerleşim yerleri arasında Çayönü, Hallan Çemi, Körtik Tepe, Aşıklı Höyük ve Boncuklu Höyük gibi prehistorik merkezler örnek olarak gösterilebilir. Yapıların formu ve sembolik dünya arasında da yine güçlü bir ilişkinin var olduğu kesindir. Bu ilişki, dörtgen planlı yapılara geçildiğinde de devam etmekle birlikte belki sembolik dünyada ortaya çıkan değişikliklerin temsili olan 'ev'lere yansıdığını düşünmek bu bağlamda yanlış olmaz. Ev olarak kabul edilen ve inşa edilen bir mekân, yapay da olsa belli bir konteksti oluşturmakla kalmayıp bu kontekstin sembolü haline de dönüşür. Günümüzde ev olgusu, bu bağlamda aynı zamanda statü sembolü olarak da kullanılmaktadır; örneğin son derece büyük görkemli villa türü evler sosyal ve ekonomik anlamda bir gücün sembolü olarak görülmektedir. İhtiyaç olarak öngörülen, korunak olarak kullanılan mekânlar giderek bireysel, toplumsal ve kitlesel iletişimin yeri ve görsellik açısından da bu etki ve iletişimin sembolü haline dönüşerek biz onları yaratırken onların da bizi yaratmaya başladığı bir ilişkinin dinamik, kültürel coğrafyasında yerlerini almaya başlamıştır.

Sembolik bir obje ve aynı zamanda arkeolojik anlamda 'immobile' (taşınmaz) bir buluntu olan mimari kalıntılar, sadece biçimsel anlamda veya temel öğelerin (duvar resimleri, ocak, platform vb.) bulunması veya bulunmaması anlamında değerlendirilerek kategorize edilebilmektedir. Bununla birlikte, basit dahi olsa, kült binaları (Özdoğan ve Özdoğan, 1998) veya olmayanlar tarzındaki kategoriler, o mekânları yaratan, kullanan veya sembolik değerler yükleyen geçmişteki insan gruplarının içinde bulunduğu gerçek ve sembolik kozmolojiye erişilmesinde, hiç değilse yorumsal anlamda, sorunlarla karşılaşabilir. Yapıların kullanımında ve iç organizasyonunda ortaya çıkan birimlerin, örneğin ocaklar, yaratılmış olan tüm kozmolojinin merkezi olarak da değerlendirilebilir (Özbaşaran 1998). Bugün modernliğin sembolü olarak üretilen mekânsal kalıplarda merkezi noktaların, ocaklarda olduğu gibi, ön plana çıkartılmadığı gibi, işlevsel anlamda medyatik objelerle (TV, ses sistemleri vb.) yer değiştirdiği gözlenmektedir. Arkeolojik çalışmalar göstermektedir ki, prehistorik toplumlarda belli mekânlar veya alanlar tamamen bir ritüel eşliğinde veya bir ritüel olarak terkedilmiştir. Kurulan yapıların ve tekrar tekrar üretilen kontekstlerde farklı yaşam biçimleri şekillendirilebilirken, bunun en güzel örneklerini bir alt evrede bulunan ev duvarlarının temel olarak kullanılması sonucu bir üstte yer alan evin kurulması, bu kontekstlerin yaratılmasının tek nedeni alan sorunu olduğu için olmasa gerekir.

Mekânların ve evlerin süregelen kültürel ve sembolik değerlerin takip edilebilir bir hat üzerinde devam edilebilirliğinin işareti olabilir. Yapıların üretiminde fiziki işlevselliğinin bu anlamda ne kadar önemli olduğunu dizaynlarından da anlamak mümkün olabilir. Örneğin, düz damlı, girişlerin damdan yapıldığı bir yapı konstrüksiyonunda, savunma, dumanın çıkması vb. gibi pratik yorumsal yakıştırmaları bu girişe atfedebiliriz ya da bu şekilde düşünmeye yönlendirse de, açık olan bir şey vardır ki, bu yapıların tabanları altında çocuk, yaşlı, kadın ve erkek gömüleri bulunmaktadır. Düşünsel ve yorumsal anlamda, giriş yerleri işlevsel olarak anlaşılmalı çalışılırken gündelik yaşam açısından çocuklar ve yaşlılar için ne kadar pratik olacağı veya güvenli olacağı noktaları hiç değerlendirmeye alınmaz. İşte bu noktada sembolik varoluşlarını iz düşümsel olarak devam ettiren yapıların fonksiyonel olma özellikleri topolojik olarak şekilsel bükülmeler ve değişiklikler göstermektedir. Tüm bunları değerlendirmeye aldığımızda, özellikle yaratılmış kontektler olarak ve sembolik anlamların yüklendiği yapıların, mekânsal anlamda, alan kullanımlarının, örneğin boğa boynuzları ile kaplı bir iç mekân, fonksiyonel olabileceği gibi bu yüklenen değerlerinin zaman içinde ortaya çıkan evrimleşmiş hali olduğunu anlayabiliriz ve bunu sadece kategoriler içinde değil, uzam veya topolojik sürekliliğe bağlı olarak da değerlendirmeye almak insanın yerleşik hayata geçiş süreci ve nedenlerinin anlaşılmasına da ışık tutacaktır.

Neo-Litik/leşme ve 'Avcı -Toplayıcı'lık

Yaklaşık otuz yıl öncesine kadar arkeolojik yaklaşımlarda ve düşünüş içerisinde yaygın bir şekilde Neolitik veya Neolitikleşme sürecine geçişin daha çok kaçınılmaz bir ekonomik olgu olarak değerlendirilmesi ve bu sürecin aynı zamanda kaçınılmaz bir fenomen olarak tanıtıldığı dikkat çekicidir. Ekonomik bir çerçeve olarak değerlendirmek veya kültürel alış-verişlerin kültür paketleri aracılığıyla sağlandığı ve böylece ekonomik süreçlerin değiştirildiği düşüncesi 'Neolitik' ve öncesi bir süreç olan 'avcı-toplayıcılık' sadece basitleştirmesiz aynı zamanda ikisi arasındaki geçiş sürecini mekanikleştirir. Kültürel bağlamdaysa Anadolu sadece kültürel sürekliliği ve geçişi Yakın Doğu'dan Avrupa'ya taşıyan bir çeşit köprü niteliğinde görülmek veya değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu tür yaklaşım, süreci tanımlayan Neolitikleşme kavramının basite indirgenmiş olması ve Neolitikleşme ve öncesi dönemlere ait araştırmaların çok az ve sınırlı olması, avcı-toplayıcı kültürler hakkında sınırlı veriye sahip Anadolu Arkeolojisi için daha çok erken olabilir. Özellikle yerleşik hayata geçişin izlenebildiği araştırma projelerinin Anadolu Arkeolojisi'nde bir elin parmaklarından daha az durumdayken. Bununla birlikte arkeoloji literatüründe Prehistorik, Antropolojik ve Etnografik anlamda avcı-toplayıcılık üzerine gerçekleştirilen çalışmaların sayısı giderek artmaktadır.

"Avcı-Toplayıcı" denilince, varoluşunu avlanarak veya toplayarak ya da her ikisini de yaparak gerçekleştiren insan veya insan grupları aklımıza gelmektedir. Grup olarak değerlendirdiğimizdeyse üye sayısının 20-80 arasında değişen ve aynı zamanda da hareket yeteneği geniş olan bir topluluk düşünmek mümkündür. İnsanlık tarihinin kültürel ve ekonomik gelişim süreçlerine bakıldığında, avcı-toplayıcı modelden yerleşik tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir düzene geçildiği kronolojik gelişim içinde belirtilmektedir (Fig. 3). Arkeolojik ve Antropolojik araştırmalar günümüzde her iki alanda da yaygın olarak görüldüğü gibi bu iki model arasında yer alan geçiş süreçlerinin de nasıl olduğu üzerine odaklanan araştırmalarda bulunmaktadır. Arkeolojik literatürde bu süreç Epi-paleolitik ve Akeramik Neolitik (Pre-Pottery Neolithic/PPN) olarak kabaca belirlenmektedir.

Avcı-Toplayıcı gruplar arasındaki karmaşık yapının formasyonu üzerine analizler yapan Hayden, kaynaklar üzerine olan düşüncelerini iki kısımda değerlendirmektedir. Birincisi fazla olan kaynaklar ki bunlar Hayden'a göre (Hayden 1996: 225) artı durumda olan ürün veya yiyecek bir çeşit çekişme doğurmaktadır ve bu bir şekilde farklı yöne kanalize edilerek bir anlamda hediye verme ve alma edimlerinin kökeni olabilir. Hayden'a göre, fazla olan her şeyin istenilen başka bir şeye dönüştürülebilir (Hayden 1996: 226) olduğunu görmek de kaynak manipülasyonlarını doğurmuş olmalıdır (Hayden 1996: 227). İkinci kaynak tipiye tekrardan üretilebilen kaynaklardır ki, bunlar da alet yaparak üretimi geliştirmek bu sayede iletişim etkileşim ağını büyütmek ve arz talep ilişkisi ile kontrolü sağlamak yoluyla oluşandır. Bu türden yapılanma içinde Orta Anadolu'daki obsidiyen kaynakları ve bölgede avcı-toplayıcı ekonomik yapıyı veren arkeolojik sit alanlarını değerlendirmek mümkün olabilir. Bunun örneklerini Kaletepe obsidiyen işliklerine (Balkan-Atlı 1993, Balkan-Atlı vd., 2001, Balkan-Atlı vd., 2002, Slimak vd., 2008, Slimak et al., 2006) kadar indirmek bir ölçüye kadar da doğru olabilir.

Günümüzde hala avcı-toplayıcı modeli benimsemiş olarak yaşamlarını devam ettiren grupların var olduğunu (Brezilya, Afrika vb.) biliyoruz. (Fig. 4-6). Bununla birlikte, bu modeli uygulayan ve şehirlerde yaşayan modern insan grupları da vardır (Fig. 7). Sosyal organizasyon, hammadde sağlanması veya çevreye uyum sağlamak açısından sorun yaşamayan avcı-toplayıcı grupların, tarımcı toplumlarla ortak sorunları sadece ekonomik payda da buluşmalarıdır. Bununla birlikte uygulamış oldukları model içerisinde günümüze kadar ulaşabildiklerini göz önüne aldığımızda, sanırım modelin işlemediğini söylemek zor olacaktır. Ekonomik anlamda sürdürülebilirliği sağlayacak koşullar olduğu sürece, tarımcı bir ekonomik modele geçmek zorunlu olmadığına göre, neden tarımcı bir modele geçildiği veya neyin bu modele yönlendirdiğini araştırmak gerekecektir. Tarımcı toplum modelinde artı ürünün aynı zamanda artı zaman olduğu ve dolayısıyla sanat ve zanaata dayalı veya diğer işlere zaman ayrıldığı, görüşü her ne kadar yaygın olsa da, avcı-toplayıcı topluluklarda da bu tür artı ürün sorunu kolektif yapılanma sonucu bir dereceye kadar ortadan kaldırılmaktadır. Buna ek olarak tarımcı toplumlarda ortalama günlük çalışma zamanı yaklaşık 19-20 saat olarak tanımlanırken, avcı-toplayıcı gruplarda ortalama 5 saat (Sahlins'e göre, Sahlins 1972) olarak tanımlanmıştır.

Yaşam Pratikleri

Görüldüğü üzere insanın iki temel ihtiyacı yiyecek ve güvenli barınak olmuştur. İkisi arasında insanın yaşamış olduğu kırılma noktası son derece önemlidir. Bu kırılma noktasında insan yerleşik hayatı seçmiş ve seçime bağlı olarak yaşam biçimini geliştirmiş olabilir. İnsanın vermiş olduğu mücadelenin ve motivasyonunun tamamı sadece bu ikisini bir araya getirebilmek içindir.

Yiyecek bulmak için avlanıp, avın peşinden çok uzaklara gidiyor olmak veya mevsimsel yiyecekleri toplamak için konak yerlerinden çok daha uzaklara giderek tekrardan aynı noktaya dönmek hiç şüphesiz sorunlara neden olmaktadır. Bunların en başında kamp yerlerinde hasta, yaşlı, hamile ve çocukların geride bırakıldığını düşünürsek ve av partisinin uzun veya başarısız olduğunu düşünürsek kampta kalanların bu tür bir durum için hem hazırlıklı olması hem de yiyecek stoklarının bulunması gerekmektedir. Hiç değilse kamp alanına yakın çevrede bazı besin kaynaklarının bulunması ya da geride kalanların arasında da kamptakilerden sorumlu olacak, koruyup gözetecek durumda olanların olmaları gerekir. Bu noktada avcı-toplayıcı grupların neden

küçük gruplar halinde ve neden bir sosyal organizasyon içinde olmaları gerektiği daha iyi anlaşılır duruma gelmektedir. Bir diğer unsur da, yiyecek kadar önemli olan hammadde kaynaklarına yakın olmak ya da ulaşabilme olanağına sahip olmaları gerekmektedir. Böylece avcı-toplayıcı gruplar avlanma esnasında veya yiyecek toplama sırasında bu tür hammadde kaynaklarını da kullanabilirler. Bu tür noktalar büyük bir ihtimalle grupların bir araya geldiği veya buluşma imkânlarının olduğu noktalarlardır. Özellikle hammadde kaynakları yakınında kamp kuranlar için bu böyle olabilir. Hammadde kaynaklarına yakın olma noktasına değinmişken şunu belirtmeliyiz ki gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda 50-250 km'lik bir alan bu türden avcı-toplayıcı gruplar için rahatça taranabilecek mesafeleri oluşturmaktadır (Fig. 8).

Bununla birlikte yerleşik hayata geçip sabit bir noktada yaşamayı, yani güvenli bir mekânı tercih ettiğindeyse, kendisini bekleyen besin konusunda sürdürülebilir bir potansiyel yaratmak ve yine hammadde bulunması ve eldesi gibi sorunlarla baş başa kalacaktır. Özellikle değişen mevsimler, yiyecek konusunu sınırlı bir hale getirirken, sürekli olarak nerede yerleşilmeye karar verildiği de bu konuyu çok derinden etkileyecektir. Örneğin sürekli olarak suya ihtiyaç olacağından su kenarlarının tercih ediliyor olması hiç de yanlış olmayacaktır. Ayrıca su olan noktalara av hayvanlarının da gelme şansı olacağından bu tür bir stratejik seçim yiyecek bulma konusundaki sorunlara bir dereceye kadar yardımcı olacaktır. Ayrıca bu noktalara gelen hayvanları avlamak kolay olabileceği gibi, belki yarılarında getirecekleri küçük yavruları da kolayca yakalama, hatta uzun süreli ve canlı olarak koruyabilecekleri yiyecek kaynaklarını oluşturmaları veya uzun vadede evcilleştirme yolunda ilk adımların atılabilmesi mümkün olacaktır. Tabii bu yavru hayvanları canlı tutabilmek için de tek yapacakları iş sürekli olarak yiyecek ve su sağlamalarıdır.

Sürekli olarak aynı noktada yaşıyor olmak yoğun olarak çöp ve artık üretimine de neden olacaktır. Çöp sadece sağlıklı koşulları hazırlayacaktır. Dolayısıyla, yerleşim alanlarında biriken yoğun çöp kalıntılarının bir şekilde ortadan kaldırılması hijyen sorunu ile doğrudan ilintili olup bir şekilde sorunun çözümü yolunda, gerçekleştirilen kazılar sonucunda biriken çöplerin yakılması yoluna gidildiği gözlenmiştir. Grup üyeleri arasında hastalık veya yaşlılık nedeniyle ölenler olacaktır ve ölenlerin gömülmesi gerekecektir.

Her iki model içinde de kendine has yaşam pratiklerini kuracakları, pratikleri yaşayarak öğrenecekleri ve öğrendikçe iyileştirebilecekleri şüphesizdir. Her iki yaşam modelini pratiğe dönüştüren insan grupları arasında ilişki ve kültürel alış verişin olmaması için hiç bir neden de yoktur. Farklı yaşam modelleri uzun vadede sadece kültürel değerler üzerinde farklılık oluşturacaktır. Bu da grupların ve toplumların kendilerini içerdikleri dinamiklere bağlı olarak dışavurumunda sembolik ve ritüel boyutlarda farklılıklar gösterebilir.

Kültürel Etkiler ve İz Düşümleri

Toplumlar ve kültürler arası etkileşim, bireyler arasındaki iletişim sürdüğü sürece devam edecektir. Dolayısıyla iletişim ve etkileşim, bireyler üzerinden zaman ve mekân içinde gerçekleşmektedir. Motivasyon veya şartlar (savaş, barış vb.) ne olursa olsun bu durum sınırlandırılmaz. Geçmiş toplumlar içinde aynı şey söz konusuydu. Yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar da, bu iletişimin varlığını ortaya koymaktadır. Bu noktada bazı teorik yaklaşımların uygulamaya alındığı, ilişkilerin bir şekilde merkez ve çevre (centre-periphery) arası ilişkilere indirgenerek kültürel ilişki, etki ve gelişimin açıklanma yoluna gidildiği gözlenmektedir.

(Çilingiroğlu 2005, Özdoğan 2010, Özdoğan 2011). Özellikle kazılar sonucunda gün ışığına çıkarılan her nesnenin analogiler yoluyla bir benzeri çağdaşlarıyla, öncesinde veya günümüzde aranmaya başlanır. Bu durum her ne kadar arkeologlar arasında bir metodoloji olarak kabul edilse de, 'ilişkilendirme' yoluyla o nesneyi, yakınında veya içinde bulunduğu mekânı, yüzeyi veya başka buluntuları 'bilinen' veya 'bildik' bir duruma getirmektir. Bununla birlikte nesne üzerinde gerçekleştirilebilecek yorumlar sınırlı kalacağından bu nesnenin bireyle olan ilişkisi veya bu ilişki aracılığıyla işlevi dahil olmak üzere 'aracı' (agent) olarak içinde bulunduğu kontekstte anlamsal ve işlevsel interaktif bütünlüğünü kaybetmektedir.

Kültürler arası etkileşim açısından kültürel paralellikleri veya benzerlikleri veya kronolojik anlamda birbirlerinin öncülü ardılı gibi duran kültürleri ve kültürler arası ilişkilerin ortak gelişimine dair değerlendirmelerde yaygın olarak kullanılan merkez-çevre ilişkisi (centre-periphery) modeli de, son zamanlarda arkeolojik araştırmalarda ağırlık kazanan teorik modellerden biridir. Bu model içinde Anadolu Neolitigi üzerine yapılan ilk değerlendirmelerin yaklaşık on yıl öncesinde gündeme geldiğini görmekteyiz (Özdoğan 2002). Merkez-Çevre modelinin uygulanmasında, özellikle Orta Anadolu açısından, karşı görüşler elbette görülmekle birlikte (Matthews 2002), bu modelin, özellikle Yakınoğu için artık zaman aşımına uğradığı da ileri sürülmektedir (Watkins 2008).

Arkeoloji sadece günümüze kadar ulaşabilen kalıntılar üzerinden yola çıkarak insana, kültüre, doğal çevreye, sosyal organizasyona, ekonomiye ve daha birçok noktaya ışık tutabiliyor. Sembolik öğeler açısından son derece zengin olan Çatalhöyük kazılarını 1993 yılında yeniden başlatan Hodder, geçmişten günümüze ulaşabilen bu kalıntıları bir kitap gibi okuyabileceğimizi ileri sürmektedir (Hodder 1986, Hodder 1988). Hodder ileri sürdüğü görüşün, yani 'okuma' işleminin son derece basit olabileceğini, simgelerin ve sembollerin üretkenler ve tüketenler açısından (Hodder 1982) bir anlam ifade ettiğini (Hodder 1989) tezlediği görüşler Post-Süreçsel olarak bilinen teorik arkeoloji akımının temellerini oluşturmaktaydı. Burada iki aşamalı sorun karşımıza çıkmaktadır. Birincisi bu sembollerin üretkenler için bu semboller ne anlama gelmekteydi? İkincisi bu semboller aynı kültürden gelmeyen ve binlerce yıllar sonra bunları değerlendirip çözmeye çalışan bizler için ne anlama gelmektedir? Birinci sorun benzeri kültürlerle ait buluntuların sayısı arttıkça anlamlarının ne olduğu ve en azından ne ifade etmek istediği konusunda bir fikir sahibi olmak mümkün olabilir fakat ikinci aşamada bu anlamlandırmaları yapacak olan her yeni bakış açısı farklı kültürel değerlerden geldiği için farklı anlamlar ve okumalar ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak da bizim okumalarımızın sembollerin üretilmiş olduğu kültür ve toplumlarda, özellikle günümüzden dokuz binyıl öncesi için, aynı şeyler olduklarını nasıl teyit edebiliriz? Dolayısıyla bu anlamda bazı sorunlar karşımıza çıkacaktır. Örnek vermek gerekirse, Çatalhöyük kazıları, ölü gömme geleneğinin ev içlerinde taban altlarına yapıldığını göstermiştir ve yine Çatalhöyük mimarisinde tüm yapılara girişlerin çatıdan olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak yaşamın bir parçasının düz damlarda geçtiği belirtilmektedir (Fig. 9). Bu tür girişlere sembolik bakış açısıyla yaklaşıldığında belki yer altı dünyasına inildiği, yani ölülerin yanına gidildiği giriş olarak bakılabilir, hatta yaşam ile ölümü ayırdıkları konusu tartışılabilir. Bununla birlikte bu girişlerin sembolik savlamaları, yorumlar ve bize yaşam pratiğinde bu girişlerin neden yapıldığı ve neden bu şekilde yapıların kullanıldığı konusuna net yanıt vermeyecektir. Yerleşmede bulunan yapılara dışarıdan düz dama çıkılabilecek bir merdiven gibi aracının olması gerekir. Evlerin bitişik olduğu düşünüldüğünde, en merkezde kalan evlere ulaşmak için bütün komşularınızın

damlarında yürüyor olmanız gerekecek ve nihayet evinize ulaştığınızdaysa içeri girmek için bir merdiven aracılığıyla tekrar aşağı inmek gerekecektir. Bütün bunların mevsimler boyunca devam ettiğini, ufak çocuklarında bu damlar üzerinde oynadığı (Kamp 2001) ve ek olarak yaşlıların ve hastaların da sürekli olarak bu merdivenleri inip çıkmaları gerektiğini düşündüğümüzde, bu türden bir giriş/çıkış sisteminin gündelik yaşamda ortaya çıkardığı sorun ve etkileri bu girişlerin sembolik anlamlarını okumaya çalışarak anlamak mümkün olamaz.

Yine aynı şekilde kazılar sürecinde ev içi gömülerin taban altlarına veya platformların içine yapıldığı gözlenirken bu platformların ev içi organizasyonlarının anlaşılması yolunda kirli/temiz aktivitelerin ikiye bölündüğü noktalar olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte platformlar üzerinde, hastalıklı, yaralı, ölen, hatta doğum yapan kadınların veya benzeri aktivitelerin geçtiği yer olarak tanımlamak yoluna gidilemediği gibi nasıl olduğu konusunda da açıklama yapılmaz. Tüm bu yaşamsal faaliyetlerin gerçekleştiği platformların fonksiyonel veya sembolik işlevlerinden bunları biliyor veya anlamış olduğumuz kabul edilir. Oysa yukarıda sıralanan olaylar öncesi ve sonrası ne tür seremoniler veya üzüntüler veya sevinçler yaşandığı konusunda hiç bir bilgi üretmek mümkün değildir bu platformların sembolize edilmesinden. Bu türden sembolizm, insan duygularından uzak olup aynı zamanda yaşam pratiğine dair pek bir şey ifade etmez. Özde, sembolik değerler yükleyerek anlamaya ve bu yolla yorum yapmaya yönelik çabalardan ibarettir bu yaklaşım. Dolayısıyla, geçmişi bu anlamda okuma eksik ve tam anlaşılmadan bırakılmış demektir ve belki de arkeolojik araştırmalarda en küçük detayda dahi bilimsel araştırmaların yardımıyla detaya ait doğruların araştırıldığı günümüzde daha farklı ve bütünleşmiş teorik yaklaşımlara da ihtiyaç olacaktır.

Kültürel ilişkileri ele aldığımız zaman, özellikle bugün işlevselliğini yitirmeye başlamış olan materyal-kültür tarihçiliğinde (Watkins 2008) buluntuların birbirlerine olan benzerliklerini ortaya koymak, teknolojik benzerlik açısından değerlendirmek ve coğrafi bir alanda benzerlerin demografik anlamda çoğaltılarak bırakılmasının arkeolojinin temel hedeflerinden olan geçmiş kültürleri, toplumları ve bireyi anlama yolunda fazla katkısı olmayacağı gözlenmektedir. Geçmiş fen bilimlerinde olduğu gibi kesin kurallara bağlamak son derece zor olduğundan, teorik modeller arasında da geçmiş anlaşılabileceğimiz en iyi veya en geçerli olan birini bulmak son derece zor olacaktır. Bu nedenden dolayı araştırmacının türüne, dönemine ve daha bir çok ilişkili nedenler göz önünde bulundurularak birden fazla yöntemi entegre ederek kullanmak, belki daha sağlıklı ve yorumsal açıklamalarda matematik bilimlerde olduğu gibi, belki de sağlama yapmayı mümkün kılabilir. Bu noktada araştırmayı yapan ve yürütenlere son derece büyük iş düşmektedir. Araştırma sorunsallarına yönelik yöntemleri seçerek sonuca ulaşmak belki tek bir teorik yapıyı izleyerek sonuca ulaşmaktan daha zor olacaktır ama hiç değilse sonuçları farklı değerler açısından gözlemlene şansına sahip olunacaktır.

Sonuç

İnsan 2 milyon gibi uzun bir süre önce çakıl taşlarından aletler yapma girişimleriyle başladığı varoluşunu çeşitli zorluklar içerisinde devam ettirerek günümüze kadar getirmiştir. Yukarıda bu süreçlere değinilerek çeşitli evrelerde bu gelişimin önemli karakteristiklerine arkeoloji biliminin başlangıcından bu yana en önemli iki sorun çerçevesinde (besin kaynakları ve barınak) değinilmiştir. Her ne kadar bu konular derinlemesine araştırılmış, bu iki noktada insanın hangi

süreçler içinden geçerek ve sağladığı çözümler detaylı olarak belgelenmiş olsa da, bu çalışma içinde işaret edilmiş olduğu kadarıyla hala anlaşılmamış, üzerinde durulmamış yönler bir hayli çoktur. Altını çizdiğimiz kadarıyla, Neolitik Dönem'de ortaya çıkan tüm gelişmeler uzun yıllar boyunca biriktirilmiş deneyim, gözlem ve bilginin aynı zamanda toplumsal hafıza içinde canlı tutularak yeni nesillere aktarılması kanalıyla gerçekleşebilmiştir. Neolitik belli bir döneme atfedilen bir isim olmakla birlikte ve zaman olgusunun bir şekilde anlaşılabilmesi için bu türden kavramlara ihtiyacımız olduğu kesindir. Fakat bu tür terimler, aynı zamanda insanın zaman içinde yürüyor, sonra Neolitik yazan bir durağa gelindiğinde hemen elindekileri ve kıyafetlerini değiştirerek Neolitik dünyada yaşamaya başlıyor gibi bir düşünme şeklinin geliştirilmesine de engel olamamaktadır. Özellikle yukarıda da belirtildiği gibi, Neolitik teriminin belirlenmesi veya en iyi nasıl tanımlanabileceği konusunda arkeolojinin ilk yıllarından günümüze kadar ulaşan süre içinde akademik çevrelerce tartışmaların devam ettiği bir noktadır. Özellikle farklı ekollerden gelen bilim adamlarının, avcı-toplayıcı ve Neolitik süreci değerlendirmeleri farklılıklar göstermektedir. Barnard çalışmalarında (Barnard 2004, Barnard 2007) avcı-toplayıcılar üzerine odaklanmakta ve bu konuda gerçekleştirilen çalışmaları genel olarak değerlendirdiğinde avcı-toplayıcılığı ve Neolitiği bir çeşit düşünsel, yani bilişsel (cognitive) bir süreç olarak görür. Antropologlar ve arkeologlar arasında kesinlikle farklı bir yaklaşımın olduğu ve bu yaklaşımın arkeologlar tarafından materyal ağırlıklı ve ekonomik temelli tanımlamalar üzerinde yoğunlaştığı dikkati çekerken, antropologların daha çok sosyal örgütlenme, model veya düşünsel değişimin ortaya çıkışına bağlı yaklaşımların bu iki önemli süreci birbirinden ayırmak üzere aldıkları kriterler olur. Bununla birlikte, özellikle son on yıl içerisinde arkeolojik çalışmalarda da kültürel açıklamalara daha çok yer verilmesi, özellikle materyal-kültür tarihçiliğinden vazgeçilmesi konusunda, difüzyonist yaklaşımların terkedilmesi gerektiğinin ve buna ek olarak merkez-sınır veya çevre ilişkileriyle açıklamaların zaman aşımına uğradığının altı çizilmektedir. Yukarıda sunulan çalışmada her ne kadar bu yönde yapılan eleştiriler göz önüne alınarak hazırlanmış olsa da, amacımız farklı bir bakış açısı ile durumu değerlendirmekten ibaretti. Buna göre ekonomik modelde toplumların ele alınması ve özellikle sıkça kullanılan artı ürün-artı zaman düşüncesinden yola çıkarak Neolitik gelişmeyi, Neolitik'de kültürlerin paketler halinde yayılışını, yerleşik hayata geçişi, gündelik yaşamı ve topluma yansımalarını kısaca değerlendirmeye çalışarak, avcı-toplayıcılara ve neolitiğe yeni bir bakış açısı getirilmek istenmiştir. Görüldüğü kadarıyla bu tür bakış açıları sadece araştırma sürecine bir renk katmakla kalmayıp aynı zamanda yeni bilgilerin ışığında eski bilgilerin de tekrar değerlendirilmesine yol açar. Özellikle insanların neden mekân veya ev olarak kullandıkları, içinde yaşadıkları kontekstleri tekrar tekrar üreterek buna bağımlı sistem, düzen ve düzenekler geliştirme olgusuna ışık tutulmaya çalışılırken aslında tüm bu sürecin yani Neolitikleşme, yerleşik hayata geçiş, tarımcı üretimi yapılanmanın sosyal, ekonomik, kültürel açılardan yeniden sorgulanabilirliği gündeme gelmektedir. Bu da doğal olarak Neolitik kavramının yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi gereğine işaret etmektedir. Şu anda genel olarak elde edilen bilgiler ışığında bunu yapmak mümkün müdür? Belki bu soruya Türkiye Arkeolojisi açısından yetkin bir cevap vermek mümkün olmayabilir, özellikle anahtar durumunda olan birçok kazı projesinin devam ediyor olması, bilimsel analizlerinin devam ediyor olması, şimdilik buna izin vermeyebilir ama mümkün olmadığı anlamına gelmez. Tüme varımcı bir yaklaşımla ve Neolitik öncesi dönemlere ait kazı ve araştırma projelerinin geliştirilmesiyle önümüzdeki on yıllar içinde bunu gerçekleştirmek mümkündür. Akdeniz ve Avrupa Arkeolojisi için şu anda böylesi sentezlerin kurulmaya başlanmış olması belki bu süreci hızlandırabilir.

Burada işaret etmek istenilen noktalardan bir tanesi de, geçmişte insanı ve kültürünü geride bıraktığı maddesel kalıntıları değerlendirerek üç boyutlu bir düzlemde kurarak anlamaya çalışan arkeoloji bilimi içinde uygulanan modelin maddesel kalıntıları değerlendirmekten veya onlar üzerinde odaklanmaktan çok, artık bunları insana, kültürüne, yaşamış olduğu dünyaya ve kendisi için kurgulamış olduğu evrensel düzeneği anlamak yolunda değerlendirmek üzere hareket etmek gerekliliğidir. Bu durumda sadece araştırma pratiğimizde değil, aynı zamanda bakış açılarımız ve düşünce sistemimizde de yenilenmelere ihtiyaç olacaktır. Günümüzde müzelerimizi ziyaret ettiğimizde, birçok arkeolojik kalıntı arasında baltalardan duvar resimlerine, figürinlere uzanan eserlerin yanında çingiraklara, tuzluklara kap altlıklarına ve benzeri ilginç objelere rastlamaktayız. Çingirakların veya buna benzer eserlerin nerelerde benzerlerinin bulunduğu veya ne kadar bebek iskeletinin bulunduğu dair çalışmaların varlığı gözlenirken, nedense ufak çocukların, bebeklerin, bebekli çocuklu bir geçmiş veya arkeolojik dünyanın varlığına ve yorumuna gidilen çalışmalar hemen hemen hiç yoktur. Bu kısaca vizyonumuzu biraz daha açmamız gereğinin ve farklı boyutlardan geçmişi sorgulamaya başlamak durumunda olduğumuzun altını çizmektedir.

Kaynakça

- Anderson-Hunter, R. 1977. "A Theoretical Approach to the Study of House Form", L.R. Binford (ed.), *For Theory Building in Archaeology*. New York, Academic Press: 287-315.
- Arsebük, G. 1993. "Yarımburgaz, A Lower Paleolithic Cave Site Near İstanbul", M. Frangipane, H. Hauptmann, M. Liverani, P. Matthiae ve M. Mellink, (ed.), *Between the Rivers Over the Mountains*. Rome, Università di Rome, La Sapienza: 23-36.
- Arsebük, G. 1996. "Biyokültürel Açından İnsan (Sığınağı ve Barınağı)", Y. Sey (ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları: 15-18.
- Balkan-Atlı, N. 1993. "Aşıklı Höyük (Aksaray) Yontma Taş Endüstrisinin Teknolojik ve Tipolojik Açısından İncelenmesi", *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 8: 213-225.
- Balkan-Atlı, N. 1994. *La Neolithisation de L'Anatolie*. İstanbul, Institut Français d'Etudes Anatoliennes.
- Balkan-Atlı, N., D. Binder ve E. Faydalı 2001. "Kömürcü/Kaletepe Obsidiyen Atölyesi Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 22/1: 27-36.
- Balkan-Atlı, N., E. Faydalı ve D. Binder 2002. "Kömürcü / Kaletepe Obsidiyen Atölyesi Kazısı, 2001 Yılı", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 24/1: 195-204.
- Barnard, A. 2004. "Hunter-Gatherers in History, Archaeology and Anthropology: Introductory Essay", A. Barnard (ed.), *Hunter-Gatherers in History, Archaeology and Anthropology*. Oxford, New York, BERG: 1-14.
- Barnard, A. 2007. "From Mesolithic to Neolithic Modes of Thought", A. Whitle ve V. Cummings (ed.), *Going Over: The Mesolithic-Neolithic Transition in North-West Europe*. Michigan, USA, Oxford University Press: 5-19.
- Belfer-Cohen, A. 1993. "Comment on B.A. Saidel, 'Round House or Square? Architectural Form and Social Organization in the PPNB'", *Journal of Mediterranean Archaeology* 6: 119-124.
- Childe, V.G. 1983. *Kendini Yaratan İnsan*. İstanbul, Varlık Yayınları.
- Childe, V.G. 1944. "Archaeological Ages as Technological Stages", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 74/1-2: 7-24.
- Clark, G. 1960. *Archaeology and Society*. London, Methuen and Co. Ltd.
- Çilingiroğlu, Ç. 2005. "The concept of «Neolithic package»: considering its meaning and applicability", *Documenta Praehistorica* XXXII: 1-13.
- Dinçer, B., Y. Ozar, Y.G. Çakan ve M. Özbaşaran 2012. "Yarımburgaz Mağarası'nın «Muhteşem» Yok Oluşu: Film Sektörü ve Arkeolojik Tahribat", *Cumhuriyet Bilim Teknoloji* 1302: 18-19.
- Esin, U. 1969. *Kuantitatif Spektral Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına kadar Bakır ve Tunç Madenciligi*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Flannery, K.V. 1993. "Will the Real Model Please Stand Up: Comments on Saidel's 'Round House or Square?', *Journal of Mediterranean Archaeology* 6: 109-117.
- Hayden, B. 1996. "Competition, Labor and Complex Hunter-Gatherers", E.S. Burch ve L.J. Ellanna (ed.), *Key Issues in Hunter-Gatherers*. Oxford; Washington, BERG: 223-239.
- Hodder, I. 1982. *Symbols in Action*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hodder, I. 1986. *Reading the Past*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hodder, I. 1988. "Material Culture Texts and Social Change: A Theoretical Discussion and Some Archaeological Examples", *Proceedings of the Prehistoric Society* 54: 67-75.
- Hodder, I. 1989. *The Meanings of Things*. London, Harper Collins Academic.
- Hodder, I. 1990. *The Domestication of Europe*. Oxford, Blackwell.
- Husserl, E. 1965. *Phenomenology and the Crisis of Philosophy*. New York, Harper Torch Books.
- Husserl, E. 1982. *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy*. The Hague, Boston, Lancaster, Martinus Nijhoff Publishers (Kluwer Academic Publishers).
- Husserl, E. 2006. *The Basic Problems of Phenomenology*. Dordrecht, Netherland, Springer.
- Kamp, K.A. 2001. "Where Have All the Children Gone?: The Archaeology of Childhood", *Journal of Archaeological Method and Theory* 8: 1-34.
- Kuban, D. 1996. "Scraps of Philosophy for Human Dwelling", Y. Sey, (ed.), *Housing and Settlement in Anatolia a Historical Perspective*. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları: 1-5.
- Kuijt, I. 1997. "Trying to fit round houses into square holes: reexamining the timing of the south-central Levantine Pre-Pottery Neolithic A and Pre-Pottery Neolithic B cultural transition", H.K. Gebel, Z. Kafafi ve G. Rollefson (ed.), *The Prehistory of Jordan II. Perspectives from 1997*. Berlin, Ex Oriente: 193-202.
- Maher, L.A., T. Richter, D. Macdonald, M.D. Jones, L. Martin ve J.T. Stock 2012. "Twenty Thousand-Year-Old Huts at a Hunter-Gatherer Settlement in Eastern Jordan" *PLoS One* 7: 1-10.
- Matthews, R. 2002. "Homogeneity versus Diversity: Dynamics of the Central Anatolia Neolithic", F. Gerard ve L. Thissen (ed.), *The Neolithic of Central Anatolia*. İstanbul, Ege Yayınları: 91-104.
- Mengüşoğlu, T. 1983. *Felsefeye Giriş*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Merleau-Ponty, M. 1962. *Phenomenology of Perception*. London, Routledge.
- Merleau-Ponty, M. 1973. *The Prose of the World*. Evanston, Northwestern University Press.
- Özbaşaran, M. 1998. "The Heart of the House: The hearth. Aşıklı Höyük, a pre-pottery Neolithic Site in Central Anatolia", G. Arsebük, M. Mellink ve W. Schirmer (ed.), *Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel*. İstanbul, Ege Yayınları: 555-565.
- Özdoğan, M. 1996. "Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkler", Y. Sey (ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları: 19-30.
- Özdoğan, M. 1997. "The beginning of Neolithic Economies in Southern Europe: An Anatolian Perspective", *Journal of European Archaeology* 5: 1-33.
- Özdoğan, M. 2002. "Defining the Neolithic of Central Anatolia" F. Gerard ve L. Thissen, (ed.), *The Neolithic of Central Anatolia*. İstanbul, Ege Yayınları: 253-262.
- Özdoğan, M. 2007. "Amidst Mesopotamia-Centric and Euro-Centric Approaches: The Changing Role of the Anatolian Peninsula between the East and the West", *Anatolian Studies* 57: 17-24.
- Özdoğan, M. 2010. "Westward Expansion of the Neolithic Way of Life: Sorting the Neolithic Package into Distinct Packages", P.Matthiae, F. Pinnocle, L. Nigro ve N. Marchetti (ed.), *ICAANE 6: Near Eastern Archaeology in the Past, Present and Future. Heritage and Identity Ethnoarchaeological and Interdisciplinary Approach, Results and Perspectives Visual Expression and Craft Production in the Definition of Social Relations and Status*. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag: 883-898.
- Özdoğan, M. 2011. "Archaeological Evidence on the Westward Expansion of Farming Communities from Eastern Anatolia to the Aegean and the Balkans", *Current Anthropology* 52: 415-430.
- Özdoğan, M. ve A. Özdoğan 1998. "Buildings of Cult and the Cult of Buildings", G. Arsebük, M. Mellink ve W. Schirmer (ed.), *Light on Top of the Black Hill*. İstanbul, Ege Yayınları: 581-601.
- Pearson, M.P. ve C. Richards 1997. "Ordering the World: Perceptions of Architecture, Space and Time", M.P. Pearson ve C. Richards (ed.), *Architecture and Order; Approaches to Social Space*. London, New York, Routledge: 1-33.
- Renfrew, C. ve P. Bahn 1994. *Archaeology; Theories, Methods and Practice*, London, Thames and Hudson.

- Rosenberg, M. 1999. "Hallan Cemi", M. Özdoğan ve N. Başgelen (ed.), *Neolithic in Turkey*. İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: 26-33.
- Sahlins, M. 1972. *Stone Age Economics*. Chicago, New York, Aldine Atherton Publications.
- Saidel, B.A. 1993. "Round House or Square? Architectural Form and Socio-Economic Organization in the PPNB", *Journal of Mediterranean Archaeology* 6: 65-108.
- Schutz, A. 1976. *The Phenomenology of the Social World*. London, Heinemann Educational Books.
- Slimak, L., S.L. Kuhn, H. Roche, D. Muralis, H. Buitenhuis, N. Balkan-Atlı, D. Binder, C. Kuzucuoğlu ve H. Guillou 2008. "Kaletepe Deresi 3 (Turkey): Archaeological evidence for early human settlement in Central Anatolia", *Journal of Human Evolution* 54: 99-111.
- Slimak, L., D. Muralis, N. Balkan-Atlı, D. Binder, ve S.L. Kuhn 2006. "The Pleistocene Peopling of Anatolia: Evidence from Kaletepe Deresi", *Near Eastern Archaeology* 69: 51-60.
- Tilley, C. 1997. *A Phenomenology of Landscape: Places, Paths and Monuments*. Oxford, Blackwell.
- Watkins, T. 1990. "The Origins of House and Home?", *World Archaeology* 21: 336-347.
- Watkins, T. 1992. "The beginning of the Neolithic: searching for meaning in material culture change", *Paleorient* 18: 63-75.
- Watkins, T. 2004. "Building houses, framing concepts, constructing worlds", *Paleorient* 30: 5-23.
- Watkins, T. 2006. "Neolithisation in Southwest Asia-the path to modernity", *Documenta Praehistorica* XXXIII: 71-88.
- Watkins, T. 2008. "Supra-Regional Networks in the Neolithic of Southwest Asia", *Journal of World Prehistory* 21: 139-171.
- Wilson, P.J. 1988. *The Domestication of the Human Species*. New Haven ve London, Yale University Press.

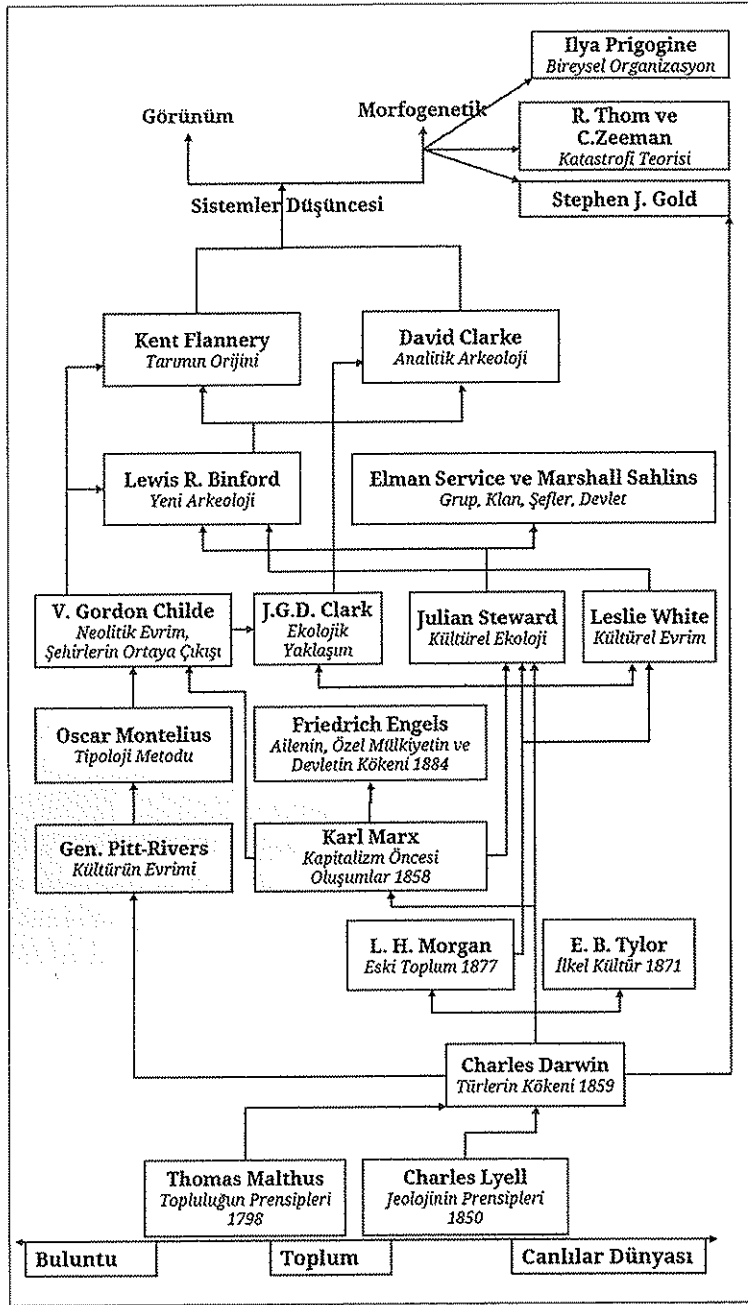

Fig. 1
Arkeolojik ekoller
yol haritası.
(Renfrew and Bahn
1994: 24)

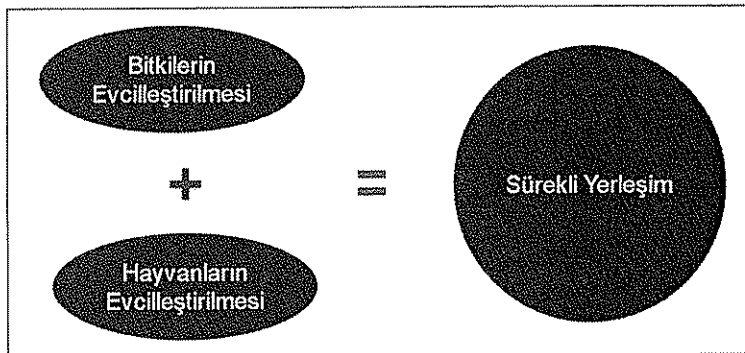
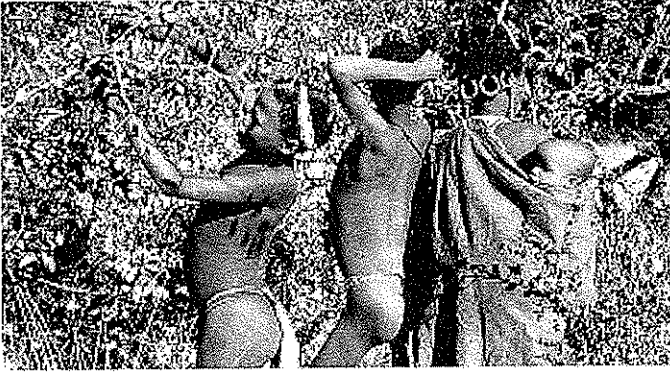

Fig. 2
Childe'in görüşü basit
bir şekilde formüle
edilmiştir.

	Avcı - Toplayıcı	Tarımcı
Sosyal Organizasyon	Eşitlikçi	Bölünmüş
Ekonomik formasyon	Avcı-toplayıcı	Tarım ve hayvancılık ön planda
Yerleşim düzeni	Geçici kamplar	Kalıcı yerleşim
Dinsel uygulamalar	Şamanistik	Ritüeller ve kült yapıları
Mimari	Hafif konutlar	Uzun ömürlü yapılar, höyükleşme
Nüfus	100 civarında	1000 ve üstü
Örnekler	Eskimo, Bushmen, Aborigini	Anadolu'dan başlamak üzere çok sayıda örnek
Artı ürün	Fazlasıyla kolektif olarak	Yeterinden fazla üretim
Artı zaman	Sahlins'e göre ortalama 5 saat	Ortalama 20 saatlik çalışma
Ekonomik stres	Ekonomik stres var	Ekonomik stres var
İletişim ağı	1000 kişiye kadar ulaşım mümkün	Sınırlı sayıda
Hammadde	Deneyime ve kullanıma bağlı	Aksi takdirde değiş tokuş yoluyla
Teknoloji	Çabuk adapte olabilen veya değişen	Genelde sunulan
Koruma	Kendini, kampı ve grubu	Ürün ve hayvanların korunması başta gelir
Bakım ve onarım	Gerekmedikçe uygulanmaz	Mimari, yerleşim alanı, araç ve gereçler

Fig. 3 Avcı-Toplayıcı ve Tarımcı toplulukların bazı özellikleri

Fig. 4
Afrika'da meyve toplayan bir grupFig. 5
Avcılık yaparak yiyecek temininde bulunan gruplardan bazıları av sırasında

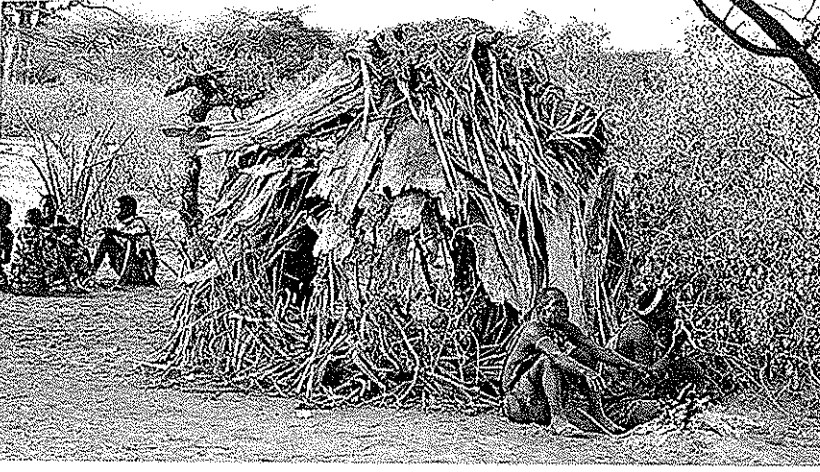

Fig. 6
Küçük bir avcı-toplayıcı
grup ve kampı.

Fig. 7
Hatta avcı-toplayıcı
modelini günümüzde
büyük ve gelişmiş
şehirlerde de başarılı bir
şekilde uygulayan ve
"Frugan" olarak
tanımlanan modern
insan gruplarına
rastlamak mümkündür.

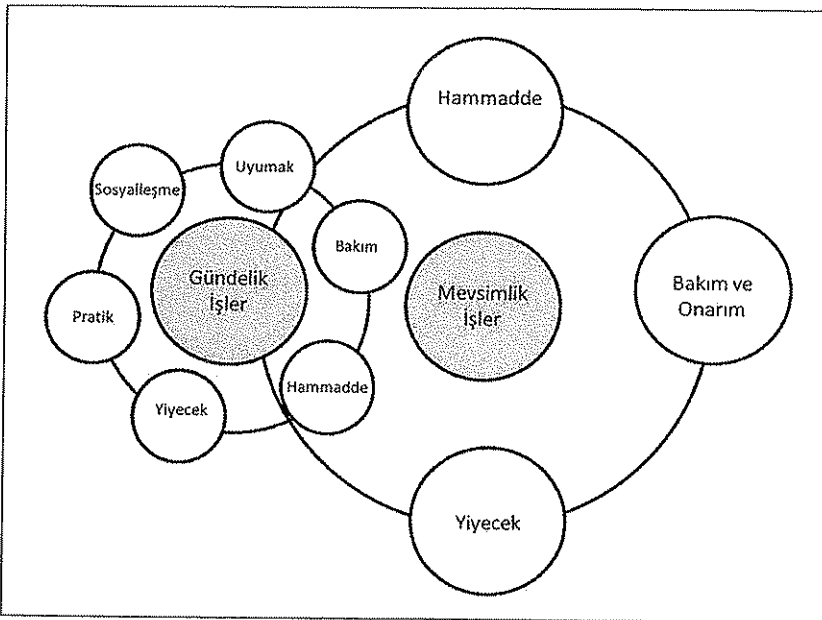

Fig. 8
Avcı-toplayıcı
kültürlerde Sosyo-
Kültürel etkileşimlerin
gerçekleşebileceği olası
günlük ve mevsimlik
aktiviteler.

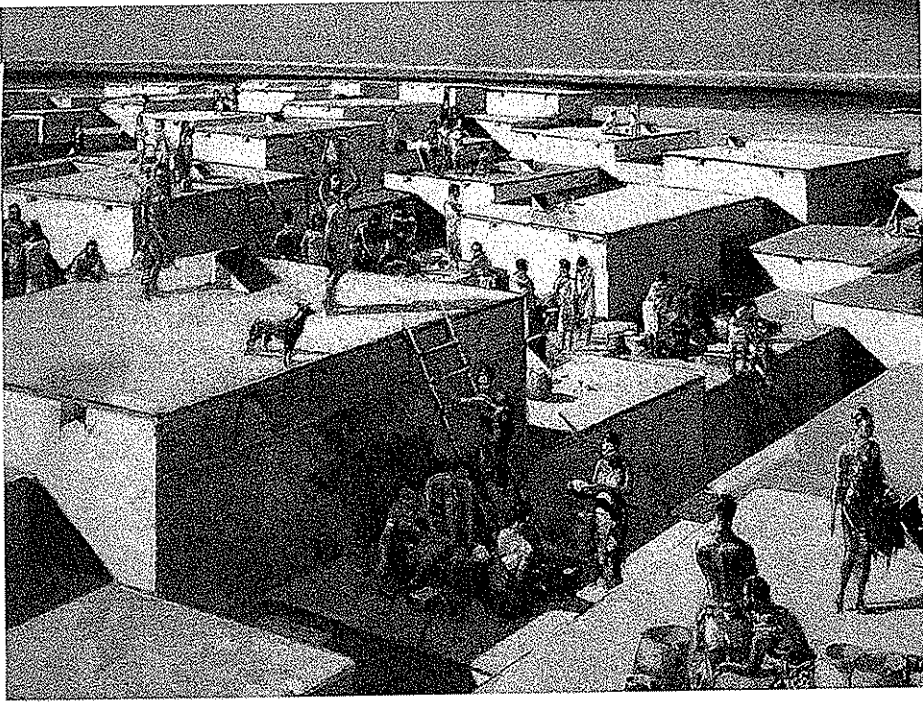

Fig. 9 Çatalhöyük örneğinde olduğu gibi, yaşamın damlarda devam ettirilmekte olduğu öngörülen gündelik hayata dair bir tasvir. (Çatalhöyük Arşivinden)